

Raziskovalne metode

VPLIVI RAZLIČNIH METOD PRI OBDELAVI PODATKOV POPISA PREBIVALSTVA, GOSPODINJSTEV, STANOVANJ IN KMEČKIH GOSPODARSTEV LETA 1991 NA ŠTEVILO IN STRUKTURO KMETIJ V SLOVENIJI

Dimitrij Krajnc*

Izvleček

Približevanje Slovenije Evropski uniji spremljajo razne raziskave o posledicah vključevanja oziroma kasnejšega polnopravnega članstva Slovenije v EU in o tem kako bo to prizadelo slovenske kmete. Ob tem je treba čim natančneje ugotoviti koliko kmetij imamo v Sloveniji. Ali imamo 156.000 kmetij ali jih je samo 112.000? Kakšna je njihova socialno-gospodarska struktura, kako velike so in podobno? V prispevku je prikazanih nekaj odgovorov na ta vprašanja.

Ključne besede: metode obdelave podatkov, popis prebivalstva, gospodinjstva, stanovanja, posestvo.

INFLUENCES OF DIVERSE METHODS APPLIED AT ANALYSING THE 1991 CENSUS DATA OF THE POPULATION, HOUSEHOLDS, DWELLINGS AND HOLDINGS, ON THE NUMBER AND STRUCTURE OF FARMS IN SLOVENIA

Abstract

Approaching of Slovenia to the European Union is followed by numerous investigations of the effects of inclusion or the possible full-membership of Slovenia in the EU, and some questions related to it are also brought up. How will Slovenian farmers be affected by this membership? How many farms — as exact number as possible — are in Slovenia? Either 156,000 or only 112,000? Which is the socio-economic structure of the farms? Which are their sizes? And many other questions. The article offers some of the answers.

Key words: Methods of data analysing, Census of population, households, dwellings, holdings.

* Dipl. geog., mladi raziskovalec, Oddelek za geografijo, Pedagoška fakulteta, Koroška c. 160, 2000 Maribor, Slovenija.

Opredelitve kmetij

Zadnji temeljitejši popis kmetijstva Slovenije je bil izveden leta 1960. Kasnejši popisi so bili združeni s popisi prebivalstva in tudi niso bili tako temeljiti. V zadnjih letih je kmetijstvo Slovenije doživelo veliko sprememb, ki jim s popisi prebivalstva težko sledimo. Kmetijstvo je prešlo iz samooskrbnega v tržno. Hkrati pa se je povečalo tudi število lastnikov z malo zemlje, ki jo obdelujejo za lastne potrebe ali kot konjiček. Teh lastnikov seveda ne moremo šteti med kmetovalce in pojavimo se pred prvo zadrego, ki so jo v gospodarsko razvitih državah že rešili, to je opredelitev kmetije. V Sloveniji se je to vprašanje zastavilo šele sedaj, ob vstopanju v Evropsko unijo. Do sedaj v popisih prebivalstva nismo zasledili izraza "kmetija", pojavljalo se je le "gospodinjstvo s kmečkim gospodarstvom".

Tako je popis iz leta 1953 kot zasebna kmečka gospodarstva opredelil tista, ki so imela lastno ali najeto zemljo in katerih večina članov v gospodinjstvu je porabila na leto več kot 50 odstotkov delovnega časa za kmetovanje.

Pri popisu leta 1960 je bila kot eden izmed pogojev uvedena velikost kmečke zemlje. Tako je ta popis za gospodinjstva s kmečkim gospodarstvom zajel vse tiste zasebne kmetije, ki so imele najmanj:

- 10 arov obdelovalne zemlje ne glede na to, ali so bili njihovi člani kmetovalci ali ne; h kmečkim gospodarstvom so prištete tudi tiste kmetije, ki so sicer imele manj kot 10 arov, a so:
- gojile ali pridelovale za prodajo zelenjavo, rože, hmelj, dišavna in zdravilna zelišča
- ali pa so:
 - imele kravo in tele ali junca ali
 - kravo in dve odrasli ovci ali kozi ali mešan par ali
 - pet odraslih ovac ali
 - tri odrasle prašiče ali
 - štiri odrasle ovce in prašiče skupaj ali
 - 50 kokoši ali druge odrasle perutnine ali
 - 20 čebeljih panjev.

Pri kasnejših popisih (1969, 1981 in 1991) je druga alineja opuščena, ostala določila pa so ohranjena.

V tolažbo nam je lahko, da nimamo samo v Sloveniji težav z opredelitvijo kmetij. Tudi evropska merila za opredelitev kmetije niso povsem enotna. Že sam pojem kmetije je različno opredeljen. Uredba sveta Evropske skupnosti št. 70/66/EWG opredeljuje kmetijo kot "krajevno omejeno tehnično-gospodarsko enoto, ki je podrejena enemu vodstvu in proizvaja kmetijske pridelke." (Kovačič, 1996 a, str. 7). Hesse je v svoji opredelitvi nekoliko razširil pojem kmetije, saj je vanjo vključil tudi gozdarsko dejavnost: "Kmetija je tehnološka in ekonomska enota, ki je podrejena enemu vodstvu in proizvaja kmetijske in gozdarske proizvode." (Kovačič, 1996 a, str. 8). Opredelitev za potrebe nemške kmetijske statistike je podobna: "Kot kmetijo v smislu

spremljanja gibanj v kmetijstvu razumemo tehnično-gospodarsko enoto, na kateri se gospodarji na račun enega lastnika, ki jo eden tudi upravlja in ki pridobiva kmetijske ali gozdarske proizvode." (Kovačič, 1996 a, str. 8).

Poleg naštetih opredelitev kmetij je potrebno omeniti tudi pojem, ki je v zadnjem času pogosto omenjan. To je družinska kmetija. Kot družinsko kmetijo opredeljujemo vsako kmetijo, na kateri se s kmetijsko pridelavo ukvarjajo člani kmečke družine¹ ali kmečkega gospodinjstva² ne glede na to, ali pridobivajo dohodek samo s kmetovanjem ali tudi iz drugih dejavnosti. Gre torej za socialno in gospodarsko skupnost, katere člani si delijo delovne in druge obveznosti s ciljem ustvariti potreben dohodek in zagotoviti zadovoljevanje drugih potreb svojih članov (Barbič, 1990, str. 13).

Družinsko kmetijo lahko opredelimo tudi kot kmetijsko podjetje, ki naj bi imelo naslednje sestavine:

- lastništvo zemlje je povezano z njenim vodenjem, ki ga opravljajo gospodarji,
- gospodarji so v sorodstvenih vezeh ali med seboj poročeni,
- člani družine (z gospodarjem vred) zagotavljajo kapital,
- delo opravljajo družinski člani z gospodarji,
- lastništvo kmetije in njeno vodenje se v določenih časovnih presledkih prenaša med generacijami,
- družina živi na kmetiji (Kladnik, 1996, str. 4).

Pri tem je treba poudariti, da kmetija pomeni več kot le gospodarsko enoto, ki proizvaja kmetijske proizvode. Vloga in pomen kmetije kot prostorskega dejavnika je mnogo širša in celovitejša. Kmetije ni mogoče primerjati z obrtniško delavnico oziroma manjšim zasebnim podjetjem, čeprav obe zaposlujeta ljudi in jim dajeta sredstva za preživetje. Kmetijska dejavnost ima namreč veliko večji vpliv na okolje kakor pa obrtniška delavnica. Kmetija s svojim delovanjem skrbi za ohranjanje kulturne pokrajine in s svojo usmeritvijo vpliva na videz okolja. Urejena pokrajina pa vpliva na počutje ljudi, ki v njej živijo in omogoča izrabo pokrajine tudi za druge namene — rekreacija, turizem. Prav zato so posledice, do katerih lahko pride ob prenehanju delovanja kmetije mnogo večje in imajo večji vpliv na okolico. Če obrtniška delavnica preneha z delom, na zunaj ne bo velikih sprememb. Ob prenehanju delovanja kmetije pa se lahko soočimo z zaraščanjem pokrajine in z zmanjšanjem njene privlačnosti za rekreacijo in turizem.

Poleg opredelitve pa so pomembna tudi merila, ki opredeljujejo kmetijo. Merilo Bavarskega deželnege urada za statistiko so naslednja: Za kmetijo se šteje vsak obrat,

¹ Kmečko družino tvorijo starši in njihovi otroci (monogamna družina), lahko pa v družinski skupnosti živi tudi več generacij (stari starši, tete in strici, otroci in vnuki). O kmečki družini lahko govorimo tudi v primeru, ko gre za patriarhalno (razširjeno) družino (Barbič, 1990, str. 14).

² H kmečkemu gospodinjstvu se štejejo vsi člani, ki živijo na družinski kmetiji in trošijo skupaj vsaj del dohodkov ne glede na njihov izvor. Lahko so med seboj v bližnjem ali daljnem sorodstvu ali pa med njimi sploh ni sorodstvenih vezi (Barbič, 1990, str. 14).

ki obdeluje najmanj hektar kmetijske zemlje (pri tem niso upoštevana zemljišča, ki so v prelogu ali sicer neobdelana) in gozda, pri čemer mora imeti kmetija s pretežno gozdnimi zemljišči najmanj eno desetino kmetijskih zemljišč. Manjši obrati štejejo med kmetije le, če dosegajo najmanj 250 obračunskih enot dohodka oziroma tak obseg pridelave, ki dosega najmanj povprečno vrednost letne tržne proizvodnje na hektar kmetijske zemlje. Za upoštevanje tega drugega merila uporabljajo naslednja merila:

- 8 govedi ne glede na starost,
- 8 prašičev ne glede na starost,
- 50 ovac ne glede na starost,
- 200 kokoši nesnic,
- 200 gosi, rac, puranov,
- 200 brojlerjev,
- 30 arov nasadov (vinogradi, sadovnjaki, hmelj, drevesnice, tobak),
- 30 arov vrtnin na prostem,
- 10 arov cvetja in okrasnih rastlin na prostem,
- ar rastlinjakov (cvetje, vrtnine),
- ar zdravih zelišč in začimbnic.

V Sloveniji prihodka ali dohodka kmetije še ne moremo ugotavljati in tako tudi ne moremo opredeljevati kmetije na podlagi dohodka. Zato je treba iz dosegljivih podatkov določiti klasifikacijo, ki bi čimbolj ustrezala evropskim merilom. Tega se je lotil dr. Matija Kovačič in prišel do tako imenovanih evropsko primerljivih kmetij (EPK). V raziskavi Socio-ekonomska in velikostna struktura kmetij v Sloveniji v obdobju 1981–1991 je za kmetije upošteval tista gospodinjstva s kmečkim gospodarstvom, ki imajo:

- najmanj 1 ha kmetijske zemlje v uporabi (KZU)

oziroma če imajo manj kot 1 ha KZU tista, ki imajo:

- najmanj 30 a vinogradov in/ali sadovnjakov ali
- 2 in več glav velike živine (GVŽ) ali
- 15 do 30 a vinogradov/sadovnjakov in 1 do 2 GVŽ ali
- najmanj 10 a kmetijskih zemljišč in 90 a gozda.

Pri tem je treba opozoriti, da KZU pomeni vsa zemljišča, ki jih na kmetiji uporabljajo. Lastnim zemljiščem so prišeta zemljišča, vzeta v najem, odšteta pa so zemljišča v prelogu in zaraščanju ali oddana v najem.

Uradna opredelitev in Kovačičeva opredelitev se med sabo zelo razlikujeta, saj se samo površine zemljišč, ki jih mora uporabljati kmetija, med seboj razlikujejo za 10 krat. Poleg tega pa je pri uradni statistiki pomembno samo lastništvo zemlje in ne njena uporaba. Posledica tega so zelo različni podatki o številu gospodinjstev s kmečkim gospodarstvom (GKG) oziroma o številu EPK.

Do razlik prihaja tudi v številu posameznih socio-ekonomskih kategorij kmetij. Vzrok za to je v klasifikaciji posameznega tipa kmetije. Uradna statistika med sabo

loči GKG zgolj po viru dohodka, medtem ko jih Kovačič poleg tega loči tudi po starosti članov gospodinjstva in številu polnovrednih delovnih moči (PDM).

V nadaljevanju navajam opredelitve GKG, ki jih uporablja Urad Republike Slovenije za statistiko, in opredelitve, ki jih je uporabljal Kovačič v svoji raziskavi.

Urad Republike Slovenije za statistiko

Podatek o viru dohodka je izveden iz odgovora o poklicu posameznih članov gospodinjstva in njihovih stalnih dohodkov.

Dohodek iz kmetijstva – čiste kmetije

Dejavnost članov je omejena na lastno kmečko gospodarstvo, ki je tudi izključni vir dohodka tega gospodinjstva. Vsaj en član tega gospodinjstva mora biti aktiven kmet.

Mešani vir dohodka – mešane kmetije

Člani so dejavni v lastnem kmečkem gospodinjstvu in zunaj njega v kmetijskih ali nekmetijskih dejavnostih. Vir dohodka je kombinacija dohodkov iz kmetijskih in nekmetijskih dejavnosti in morebitnih lastnih dohodkov.

Vir dohodka iz nekmetijstva – dopolnilne kmetije

Aktivnost članov je omejena na nekmetijske dejavnosti. Noben član gospodinjstva ne sme biti aktiven kmet.

Brez vira dohodka – ostarele kmetije

Vsi člani gospodinjstva so vzdrževani. V to skupino so razporejena tudi gospodinjstva, katerih vsi člani delajo ali živijo v tujini.

dr. Matija Kovačič

Med čiste kmetije sodijo:

- Kmetije pri katerih so vsi člani gospodinjstva v aktivni življenjski dobi, torej stari 15 do vključno 64 let (ADČ = aktivni družinski člani), delajo samo na kmetiji ali so vzdrževani;
in
- Kmetije, ki so brez proizvodno aktivnih ADČ, vsota PDM pa je večja od 1,2 (nihče ne dela samo na kmetiji in nihče ni zaposlen);
in
- Kmetije, pri katerih so zaposleni zunaj kmetije samo člani gospodinjstva, ki ne pripadajo jedru družine.

Torej niso zaposleni:

- Gospodar + zakonec — iz družine³ gospodarja,
- "naslednik" + zakonec — iz 2. družine v gospodinjstvu⁴;

in

Zaposleni niso:

- Če je samo ena družina: gospodar + zakonec + še eden iz družine gospodarja ali
- Če je gospodar starejši od 64 let; naslednik + zakonec + še eden od naslednikove družine,
- ali
- Če je vsota PDM > 2,5 ter gospodar in naslednik nista zaposlena.

K mešanim kmetijam sodijo:

- a) Kmetije, pri katerih je najmanj en ADČ zaposlen zunaj kmetije ali prejema pokojnino in hkrati najmanj eden dela samo na kmetiji.
in
- b) Vsi ADČ so zaposleni ali prejemajo pokojnino ali so vzdrževani, vsota PDM za gospodinjstvo pa je večja kot 1,2.
in
- c) Na kmetiji živijo samo starejši od 64 let in otroci, učenci ali študentje,
ali
 - samo otroci, učenci, študentje
 in
 - je vsota PDM za gospodinjstvo najmanj 1 (torej 1 ali več).

Med dopolnilne kmetije sodijo:

- a) Gospodinjstva, kjer so vsi ADČ zaposleni ali prejemajo pokojnino ali so vzdrževani
in
je vsota PDM za gospodinjstvo manjša kot 1,2.
- b) Na kmetiji živijo samo starejši od 64 let in otroci, učenci, študentje, oziroma vzdrževani
ali

³ Družina je v popisu leta 1991, tako kot v prejšnjih, definirana kot življenjska skupnost:

- staršev (obeh ali enega) in njihovih neporočenih otrok,
- moža in žene, ki živita v zakonski zvezi,
- partnerjev, ki živita v zunajzakonski skupnosti, brez otrok ali z neporočenimi otroki.

(Rezultati raziskovanj, št. 617, str. 32).

⁴ Gospodinjstvo je vsaka družinska ali druga skupnost oseb, ki je izjavila, da skupaj stanuje in skupaj uporablja svoje dohodke za pokritje osnovnih življenjskih potreb, ne glede na to, ali vsi člani stalno živijo v naselju, kjer prebiva gospodinjstvo, ali pa kdo od članov začasno živi v drugem naselju oziroma v tujini zaradi dela, šolanja ali drugih vzrokov. (Rezultati raziskovanj, št. 617, str. 38).

- samo otroci, učenci, študentje in
- je vsota PDM za gospodinjstvo manj kot 1.

Ostarele kmetije:

so tiste, kjer so vsi člani gospodinjstva starejši od 64 let.

Po Kovačičevih merilih je veliko GKG, ki so po uradni statistiki uvrščene med dopolnilne kmetije, uvrščenih v kategorijo mešanih. Največja razlika pa je vsekakor v kategoriji ostarelih kmetij. Tako so po Kovačiču v to kategorijo uvrščene tudi tiste, ki so po uradni statistiki lahko uvrščene v vse kategorije. Lahko imamo čista, mešana in dopolnilna GKG v katerem so vsi člani starejši od 64 let, vendar imajo dohodke in jih tako ni mogoče uvrstiti v kategorijo ostarelih oziroma članov brez vira dohodka.

Kovačičeva opredelitev daje veliko čistejšo in stvarnejšo predstavo o številu kmetij in njihovi socio-ekonomski strukturi. Iz njegovih podatkov lahko tudi stvarneje ocenimo kakšna bodo nadaljnja gibanja števila kmetij. Ni namreč vseeno, ali je v kategoriji ostarelih kmetij manj kot odstotek GKG ali pa je v tej kategoriji skoraj desettina EPK. Te kmetije bodo v naslednjih 10 do 15 letih v veliki večini propadle oziroma prenehale z delovanjem, saj v gospodinjstvu ni mladega člana, ki bi prevzel kmetijo.

Do razlik prihaja tudi pri obravnavanju PDM, kjer je Kovačič prebivalce gospodinjstev razdelil v veliko več skupin kot uradna statistika, zato je ta razvrstitev tudi veliko bolj natančna in daje stvarnejšo sliko o številu PDM na kmetiji.

Do razlik ne prihaja edino v izračunavanju GVŽ, saj oboji uporabljajo iste vrednosti.

Gospodinjstva s kmečkim gospodarstvom in evropsko primerljive kmetije v Sloveniji leta 1991

Socioalno-gospodarska struktura kmetij

Po uradnih podatkih popisa leta 1991 smo imeli v Sloveniji 156.549 GKG, od tega je bilo skoraj 12 % čistih, 37 % mešanih, polovica dopolnilnih in slab odstotek ostarelih. EPK pa je bilo 111.951, od tega 21 % čistih, skoraj polovica mešanih, samo 19 % dopolnilnih in skoraj desetina ostarelih.

Tako je bilo leta 1991 skoraj 30 % manj GKG, ki bi jih po evropskih merilih lahko šteli med kmetije. Do največje razlike je prišlo v občinah Izola, Koper, Piran in Ljubljana-Center. V teh občinah je število EPK v primerjavi z GKG manjše za polovico. Največja razlika je v občini Ljubljana Center, kjer je število GKG za 68 % manjše (105; 35)⁵, velike razlike so še v občini Piran (63,4 %) in Izola (60,3 %), v občini Koper pa je bila nekoliko manjša (50,9 %).

⁵ Prva številka se nanaša na GKG, druga pa na EPK.

Na drugi strani lahko izdvojimo tri občine Litija, Škofja Loka in Zagorje ob Savi. V teh občinah je razlika med GKG in EPK najmanjša. Giblje se med 12,3 % v občini Škofja Loka in 13,9 % v občini Litija.

Tabela 1: Število GKG in EPK v Sloveniji leta 1991.

Table 1: Numbers of all holdings (those of <1 ha included) and the farms (those of >1 ha only) in Slovenia in 1991.

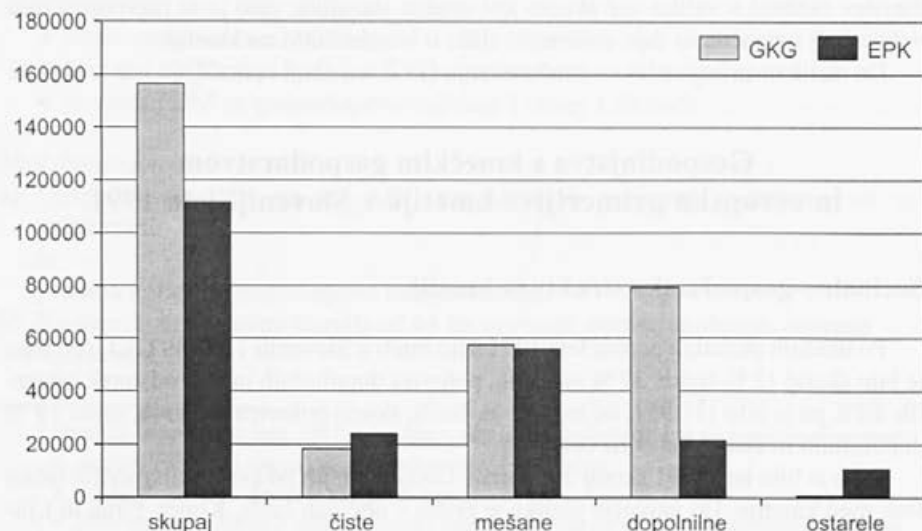
Kmetije	Kmetije*	Čiste	%	Mešane	%	Dopolnilne	%	Ostarele	%
GKG	156.549	18.585	11,9	57.721	36,9	79.293	50,7	950	0,6
EPK	111.951	23.813	21,3	55.797	49,8	21.529	19,2	10.812	9,7
Razlika	44.598	-5.228		1.924		57.764		-9.862	
indeks**	71,5	128,1		96,7		27,2		1.138	

*kmetije skupaj

** indeks EPK/GKG

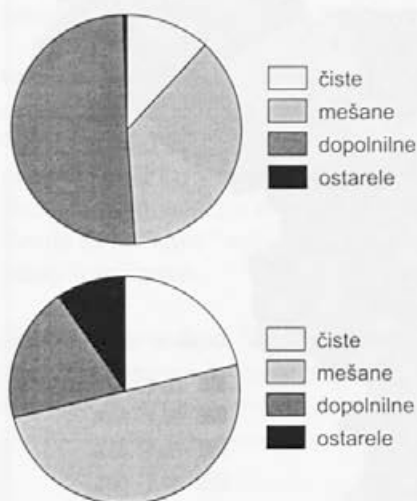
Graf 1: Število GKG in EPK v Sloveniji leta 1991.

Graph 1: Numbers of all holdings (those of <1 ha included) and the farms (those of >1 ha only) in Slovenia in 1991.

Število čistih EPK je bilo za dobrih 28 % večje od števila čistih GKG. V posameznih občinah je do največje pozitivne razlike prišlo v tistih občinah, kjer je bilo število čistih GKG že pred tem nizko in so imela v celotnem številu GKG manj kot 10 % delež. Tako je do največjega porasta prišlo v občini Ljubljana-Center in sicer za 6 krat,

vendar je treba dodati, da v absolutnih številkah to povečanje skoraj nič ne pomeni. V občini Ljubljana-Center je bilo namreč leta 1991 samo eno čisto GKG, število čistih EPK pa znašalo 6. S tem se je tudi delež čistih kmetij povečal z 1 % na 18,2 %. V kategorijo z več kot 100 % večjim številom EPK uvrščamo še občine Dravograd (51; 117), Izola (7; 23), Jesenice (20; 53), Ljubljana-Bežigrad (26; 64), Ljubljana-Šiška (41; 96), Logatec (64; 128), Ravne na Koroškem (74; 164), Ruše (42; 91) in Velenje (58; 176).

Graf 2: Socialno-gospodarska struktura GKG v Sloveniji leta 1991

Graph 2: Socio-economic structure of all holdings (those of <1 ha included) in Slovenia in 1991.

Graf 3: Socialno-gospodarska struktura EPK v Sloveniji leta 1991

Graph 3: Socio-economic structure of the farms (those of >1 ha only) in Slovenia in 1991.

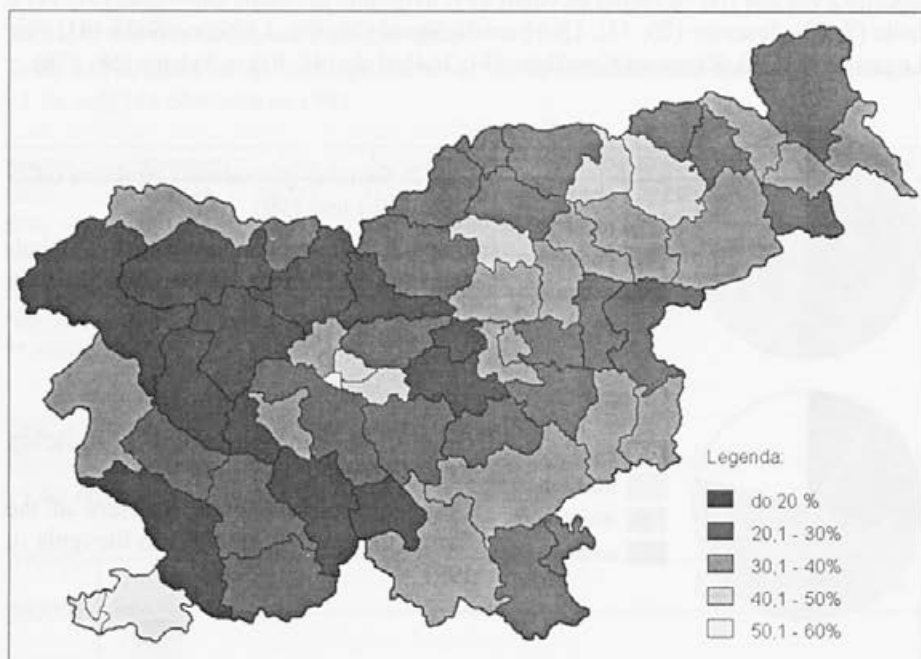
Kljub splošnemu povečanju števila čistih EPK v primerjavi s čistimi GKG pa je v treh občinah prišlo tudi do obratnega gibanja. Do največjega zmanjšanja je prišlo v občini Piran, kar za 27 % (66; 48). V občini Lendava je zmanjšanje 9 % (796; 722), v koprski občini pa samo 3 % (276; 268).

Delež čistih EPK (11,9 %) je v primerjavi z deležem čistih GKG (21,3 %) višji za skoraj 10 %. Pri tem najbolj izstopajo občine Mozirje, Murska Sobota, Ormož in Radlje ob Dravi. V teh občinah je delež čistih EPK večji od 30 %. Občini Mozirje in Radlje ob Dravi izstopata tudi po največjem povečanju deleža čistih EPK. V mozirski občini je delež narasel s 14,5 % na 35,5 %, v radeljski občini pa je bilo povečanje še večje, s 13,5 % na 34,8 %.

Število mešanih EPK je za malenkost manjše od števila mešanih GKG. Razlika znaša 1925 kmetij oziroma 3,4 %. V tej kategoriji so še večje razlike v številu GKG in EPK kot pri čistih kmetijah. Na eni strani so občine, v katerih je EPK tudi do 30 % manj kot GKG, na drugi strani pa so občine z nekajkrat večjim številom EPK kot pa GKG. V prvi skupini so občine Mozirje, Murska Sobota in Ormož, v katerih je število mešanih EPK za 31 % manjše kot število mešanih GKG. V absolutnih številkah pomeni to zmanjšanje v mozirski občini za 285 kmetij, v soboški občini kar za 1619 in v ormoški občini za 518 kmetij.

Slika 1: Razlika v številu GKG in EPK leta 1991.

Fig. 1: The difference between the numbers of all holdings (those of <1 ha included) and the farms (those of >1 ha only) in 1991.

V drugi skupini je najbolj izrazito povečanje števila mešanih EPK v izolski in hrastniški občini. Za obe občini je značilen nizek delež mešanih GKG in majhno število le teh. V izolski občini je kar za 6-krat več mešanih EPK kot pa GKG (18; 111), v občini Hrastnik je to povečanje "le" 4-kratno (33; 142). V teh dveh občinah je prišlo do največjega povečanja deleža mešanih kmetij. V hrastniški občini se je delež mešanih kmetij povečal z 8 % pri GKG na 55,9 % pri EPK, v izolski občini pa je delež porastel z vsega 2,8 % pri GKG na 44,2 % pri EPK.

V kategoriji dopolnilnih kmetij je prišlo do največje razlike v številu kmetij. Dopolnilnih EPK je kar za 57.765 manj kot dopolnilnih GKG. V absolutnih številkah je to zmanjšanje celo večje kot pri celotnem številu kmetij. V tej kategoriji razpon med posameznimi občinami ni tako velik kot pri prejšnjih dveh. Najmanjša sprememba je v litijski občini, kjer je število dopolnilnih EPK za 55 % manjše od števila dopolnilnih GKG. Do največje spremembe je prišlo v piranski občini. Tam je dopolnilnih EPK kar za 83 % manj kot dopolnilnih GKG. Ti dve občini sta skrajnosti, v večini občin pa je dopolnilnih EPK za 65 do 75 % manj kot dopolnilnih GKG.

Do največje spremembe je prišlo v občini Hrastnik, kjer je delež dopolnilnih GKG znašal kar 89,3 % vseh GKG, delež dopolnilnih EPK pa 26,4 %. Za več kot 50 odstot-

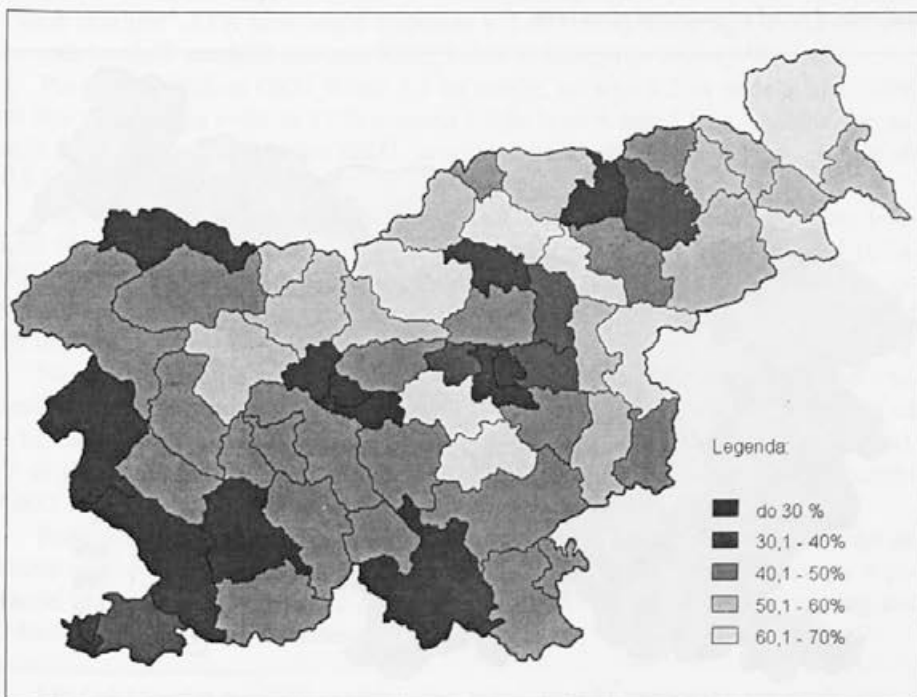
tnih točk so se deleži zmanjšali tudi v občinah Izola (95,1 %; 35,9 %), Jesenice (88,2 %; 34,3 %), Ljubljana-Šiška (82,9 %; 31,7 %), Ruše (82 %; 22,1 %), Trbovlje (83,5 %; 28 %) in Velenje (81,9 %; 24,8 %).

Z zmanjšanjem deležev dopolnilnih kmetij v posamezni občini se je zmanjšal tudi razpon med najmanjšim in največjim deležem. Največji delež so imela dopolnilna GKG v izolski občini (95,1 %), najmanjšega pa v občini Murska Sobota (29,6 %). Največji delež dopolnilnih EPK pa imajo v občini Ljubljana-Center (45,5 %), najmanjšega pa v občini Radlje ob Dravi (10,1 %).

V kategoriji ostarelih kmetij so najočitnejše spremembe v deležih, ki so jih imele te kmetije. Ostarelih EPK je bilo 9862 več kot ostarelih GKG. Absolutna številka niti ni tako osupljivo visoka, povsem drugače pa je, če vemo, da to pomeni 10-kratno povečanje. Do tako velike razlike prihaja zaradi zelo različne opredelitve ostarelega GKG in ostarele EPK. V tej kategoriji so razlike med občinami še večje kot v prejšnjih. Razdelimo jih lahko v dve skupini. V eni skupini so tiste občine, kjer je povečanje števila EPK "samo" nekajkratno, v drugi skupini pa so občine, v katerih je povečanje nekaj desetkratno.

Slika 2: Skupni delež čistih in mešanih GKG.

Fig. 2: A common percentage of all holdings (those of <1 ha included) with peasants only and mixed worker-peasant structure.

Najmanjše povečanje je bilo v občini Ljubljana-Center, kjer je število ostarelih EPK "samo" za 100 % večje od števila ostarelih GKG. V absolutnih številkah pomeni to povečanje z 1 GKG na 2 EPK. V nekaterih kmetijsko pomembnejših območjih pa je bilo najmanjše povečanje v občini Lendava za 210 % (82; 254), Gornja Radgona 247 % (47; 163) in Lenart 353 % (43; 195). Do največjega povečanja v številu ostarelih kmetij pa je prišlo v sežanski občini, kjer so bila samo 3 ostarela GKG, ostarelih EPK pa je bilo kar 407. Razlika znaša kar 13.467 %.

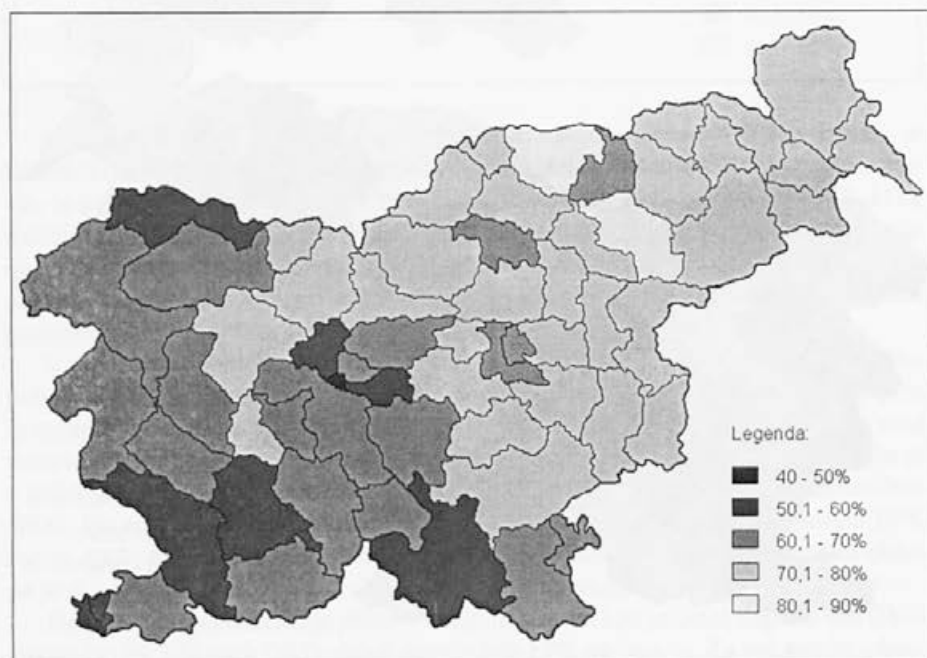
Pomembnejše od povečanja števila ostarelih kmetij je sprememba deleža teh kmetij. Za nekatere občine razlika nekaj deset kmetij na prvi pogled ne pomeni pomembne spremembe. Ob majhnem številu vseh kmetij v občini pa lahko ta sprememba pomeni, da se bo delež ostarelih GKG dvignil z 0,3 % na 9 do 10 % ostarelih EPK.

Tako so v Sloveniji imela ostarela GKG 0,6 % delež. V posameznih občinah se je njihov delež gibal od 0,1 % do 1,7 %. Delež ostarelih EPK v Sloveniji znaša kar 9,7 %. V posameznih občinah se je gibal med 4,5 (Ravne na Koroškem) in 16,9 % (Koper).

Delež ostarelih EPK je pomemben zato, ker na teh kmetijah živijo samo prebivalci starejši od 64 let, in zato lahko pričakujemo, da bo v naslednjih letih velika večina teh kmetij prenehala z obdelovanjem zemlje oziroma bo propadla.

Slika 3: Skupni delež čistih in mešanih EPK.

Fig. 3: A common percentage of the farms (those of >1 ha only) with peasants only and mixed worker-peasant structure.

Poleg posameznih kategorij kmetij je pomemben tudi delež čistih in mešanih kmetij, kajti le od teh dveh kategorij lahko v prihodnosti pričakujemo tržne viške.

Leta 1991 je bilo v Sloveniji 76.309 čistih in mešanih GKG, kar je predstavljalo 48,7 % vseh GKG. Čistih in mešanih EPK pa je bilo 79.610 oziroma 71,1 %. Še večje spremembe v deležu teh dveh kategorij pa so v posameznih občinah. V vseh občinah, razen v občini Ljubljana Center (48,5 %), imajo čiste in mešane EPK več kot 50 % delež. Zmanjšal se je tudi razpon med največjim in najmanjšim deležem. Najnižja deleža čistih in mešanih GKG sta bila v občini Izola (3,9 %) in Ljubljana-Center (4,8 %). Samo v tretjini občin je bil delež teh dveh kategorij večji od 50 %.

Zemljišča

Uspešnost, gospodarska učinkovitost in tudi obstoj kmetije so odvisni od velikosti zemljišč, ki jih kmetje obdelujejo, in ne toliko od zemljišč, ki jih imajo kmetje v lasti. Zaradi tega se podatki o zemljiščih nanašajo na zemljišča, ki so jih imela GKG in EPK v uporabi. Obseg teh zemljišč je nekoliko večji od obsega zemljišč, ki so jih imele kmetije v lasti, vendar so te razlike majhne. V večini primerov znaša razlika med povprečno velikostjo v lasti in povprečno velikostjo v uporabi vsega 0,1 ha.

Zmanjševanju števila kmetij ni sledilo v enaki meri zmanjševanje zemljišč. Leta 1991 so imela GKG v uporabi 918.294 ha zemljišč, od tega je bilo 501.157 ha obdelovalnih zemljišč⁶. EPK pa so imele v uporabi 872.053 zemljišč, od tega je bilo 463.944 ha obdelovalnih zemljišč oziroma KZU, kakor to kategorijo imenuje Kovačič.

Povprečna velikost GKG je bila 5,9 ha zemlje, od tega 3,2 ha obdelovalne. EPK so bile v povprečju večje za 33 % oziroma 1,9 ha in so merile 7,8 ha, obdelovalne zemlje so imele za 30 % več kot GKG, to pomeni da so obdelovale 4,1 ha zemljišč ali 0,9 ha več kot GKG.

Največja GKG so bila v občini Ravne na Koroškem, kjer je bila povprečna velikost 16,2 ha. Še v 13 ostalih občinah je bila povprečna velikost GKG večja od 10 ha. Za te občine je značilno, da ležijo v alpskem oziroma predalpskem svetu in da večinski del kmetije predstavlja gozd. Delež gozda se pri GKG v teh občinah giblje med 55 in 70 %.

Najmanjše kmetije so bile v vseh treh primorskih občinah in v večini občin na severovzhodu Slovenije. V večini teh občin je bila povprečna velikost GKG manjša od 4 ha, najmanjša v piranski (1,3 ha), izolski (1,5 ha) ter v koprski in lendavski (2,1 ha). V to skupino lahko prištejemo še občino Ljubljana-Center s povprečno velikostjo GKG 1,7 ha.

Podobna slika je tudi pri povprečni velikosti obdelovalne zemlje. V povprečju so imele največ obdelovalne zemlje GKG v idrijski občini (7,6 ha), najmanj pa v piranski občini (1 ha). V 25 od 62 občin so imela GKG v uporabi povprečno manj kot 3 ha obdelovalne zemlje, medtem ko so imele več kot 5 ha samo v 7 občinah.

⁶ Pod obdelovalna zemljišča spadajo: njive, vrtovi, travniki, sadovnjaki, vinogradi.

Pri EPK je položaj podoben. Največje EPK so še vedno v alpskem in predalpskem svetu. Povečalo pa se je število občin, v katerih so bile kmetije v povprečju večje od 10 ha. Število takšnih občin se je s 14 pri GKG povečalo na 21. Največje EPK so bile še vedno v ravenski občini. Njihova povprečna velikost je bila 20,1 ha. Najmanjše EPK pa so še vedno v Primorju in severovzhodnem delu Slovenije. V izolski in piranski občini je bila njihova velikost 1,9 ha. Podobni rezultati so tudi pri obdelovalni zemlji. Največ obdelovalne zemlje so imele še vedno EPK v idrijski občini (8,7 ha), najmanj pa v piranski in izolski (1,7 ha). Zelo pa se je spremenilo število občin, v katerih so imele EPK v povprečju manj kot 3 ha obdelovalne zemlje. Takšnih občin je bilo še samo 5. Število občin v katerih so imele EPK v povprečju več kot 5 ha obdelovalne zemlje pa se je povzpelo na 21.

Živina

Število glav živine ni sledilo gibanjem, ki smo jih lahko opazili pri številu kmetij ali njihovi povprečni velikosti. Razlika med velikostjo črede, ki so jo redili na GKG, in tisto na EPK je majhna, vsega 1,3 %.

Na GKG so leta 1991 redili 412.421 GVŽ, na EPK pa 406.931 GVŽ. Še manjša razlika je pri številu glav goveje živine. Na GKG so redili 409.732 govedi, na EPK pa 406.314 govedi, razlika je vsega 0,8 %. Od tega je bilo na GKG 211.374 krav in brijih telic, na EPK pa 209.632 krav in brijih telic.

Največ GVŽ so povprečno redili na GKG v kranjski (6,3 GVŽ) in ravenski občini (5,6 GVŽ), najmanj pa ponovno v primorskih občinah: Izola (0,2 GVŽ), Koper (0,5 GVŽ) in Piran (0,2 GVŽ). V slabih 18 % občin so v povprečju imeli na GKG 4 ali več GVŽ. Pri EPK se je položaj izboljšal. Največ GVŽ so v povprečju redili še vedno v kranjski in ravenski občini (7,7 in 7,1 GVŽ). Najmanj pa ponovno v primorskih občinah Izola (0,5 GVŽ), Koper (1 GVŽ) in Piran (0,4 GVŽ). Delež občin s 4 ali več GVŽ/EPK se je dvignil na 45 %.

Logično je, da je položaj enak tudi pri goveji živini ter kravah in brijih telicah. Tudi tu so imeli največje črede v kranjski in ravenski občini. Na GKG v kranjski občini so imeli povprečno 7,1 glavo goveje živine, od tega 3,3 krave in breje telice, v ravenski občini pa 5,7 glav goved, od tega 2,8 krave in breje telice.

Sklep

Odgovor na vprašanje koliko kmetij je bilo leta 1991 v Sloveniji je odvisen od metode s katero so podatki obdelani. Kakor sta različni metodi, so različni tudi podatki. Končna številka je odvisna tudi od opredelitve kmetije. Kmetija naj bi bila gospodarska enota, ki jo vodi oziroma gospodarji z njo en lastnik in proizvaja kmetijske pridelke.

Gospodarstvo, ki gospodari z 10 ari zemlje, je težko imenovati kmetija. Takšno velikost hitro doseže zidanica z nekaj vinograda, pa je ne imenujemo kmetija ampak vikend. Zato je vsekakor razumna meja, ki loči kmetijo od vikendov in ostalih gospodarstev, 1 ha KZU.

To mejo je postavil Kovačič v svoji metodi, zato podatki njegove raziskave podajo tudi stvarnejšo sliko o številu kmetij. Tako lahko rečemo, da je bilo v Sloveniji leta 1991 111.951 kmetij. Od tega je bila petina čistih, polovica mešanih, petina dopolnilnih in desetina ostarelih.

Kljub temu da so rezultati Kovačičeve analize nekoliko bolj vzpodbudni, je slika kmetijstva Slovenije v primerjavi s stanjem v EU še vedno zaskrbljujoča. Povprečna velikost kmetij je še vedno daleč pod evropskim povprečjem 16 ha, saj znaša komaj 7,8 ha vseh zemljišč oziroma 4,1 ha obdelovalnih zemljišč. Poleg tega pa prihaja do velikih razlik med posameznimi predeli Slovenije. Samo v 9 občinah so bile EPK v povprečju večje ali zelo blizu evropskega povprečja. To so bile občine: Dravograd, Logatec, Mozirje, Radlje ob Dravi, Ravne na Koroškem, Ruše, Škofja Loka in Trzin. Vse občine se nahajajo v hribovitem predelu Slovenije. V teh občinah je bilo 8250 EPK, kar predstavlja 7,6 % slovenskih EPK. Na njih je odpadlo 15,6 % vse zemlje (136.017 ha) in 11,3 % obdelovalnih zemljišč (52.560 ha). Zaskrbljujoč pa je podatek, da so kmetije v SV Sloveniji, ki spada med kmetijsko pomembnejša območja, med najmanjšimi. Povprečna velikost EPK v tem delu Slovenije je bila od 4,5 do 5 ha vse zemlje in od 3 do 3,5 ha obdelovalnih zemljišč.

Ker spadajo EPK v Sloveniji med manjše, tudi ne moremo pričakovati, da bodo redile velike črede živine. V povprečju je imela EPK vsega 3,6 GVŽ. V 13 občinah so imele EPK v povprečju več kot 5 GVŽ, od tega so imele samo v dveh občinah več kot 7 GVŽ. V povprečju je čreda na slovenskih kmetijah štirikrat manjša kot na kmetijah v EU. Po številu GVŽ na kmetijo se lahko primerjamo samo z Grčijo in Portugalsko. V vseh ostalih državah članicah EU pa imajo v povprečju več kot 10 GVŽ na kmetijo.

Po podatkih, ki jih dobimo s Kovačičevo metodo, je v Sloveniji za skoraj tretjino manj kmetij, ki so nekoliko večje od GKG, kljub temu pa še vedno veliko zaostajajo za kmetijami v EU. Še posebej je ta zaostanek velik, če se primerjamo z našo severno sosedo Avstrijo, ki ima za kmetijstvo podobne naravne razmere kot so pri nas, kljub temu pa je povprečna kmetija enkrat večja kot EPK v Sloveniji.

Viri in literatura

- Barbič, A., 1990: Kmetov vsakdan, Položaj in prihodnost družinskih kmetij na slovenskem, Cankarjeva založba, Ljubljana.
- Kladnik, D., 1996: Problematika preobrazbe podeželja z vidika prilagajanja kmetijske pridelave normativom v Evropski zvezi, v projektu Možnosti regionalnega in prostorskega razvoja Spodnjega Podravja s Prlekijo, Inštitut za geografijo, Ljubljana.

- Kovačič, M., 1994: Velikostna struktura slovenskih kmetij, Kako izboljšati posestno strukturo v Sloveniji, IX. Tradicionalni posvet kmetijskih svetovalnih služb, str. 17–28, Bled.
- Kovačič, M., 1996 a: Socio-ekonomska in velikostna struktura kmetij v Sloveniji v obdobju 1981 – 1991, Ljubljana.
- Kovačič, M., 1996 b: Ključni podatki o kmetijstvu v Sloveniji po teritorialnih enotah, Ljubljana.
- Popis prebivalstva, gospodinjstev, stanovanj in kmečkih gospodarstev v Republiki Sloveniji v letu 1991, Rezultati raziskovanj, št. 617, Zavod Republike Slovenije za statistiko, Ljubljana 1994.
- Slovensko kmetijstvo in Evropska unija, ČZD Kmečki glas, Ljubljana 1997.

Summary

An answer to the question concerning the number of farms in Slovenia in 1991 depends on the method with which data were analysed. The two applied methods differ, and so do their results. The final number also depends on the determination of a farm. A farm is supposed to be an economic unit managed by a single owner and producing agricultural products.

A holding of 0.1 hectare can hardly be called a farm. Such an area can also be occupied by a vineyard-cottage and a little vineyard, which is not called a farm but a second home. Therefore, a reasonable limit for separating the farms from the second homes was determined at 1 hectare of cultivable land.

This limit was determined in the method of M. Kovacic, therefore, the data obtained in his investigation offer a more realistic picture of the actual number of farms. Proceeding from these results, we can conclude that there were 111,951 farms in Slovenia in 1991, one fifth of which were the farms with peasants only, one half were mixed worker-peasant farms, one fifth were supplementary farms, and one tenth of the farms were in the hands of the people at the age of retirement.

Notwithstanding some more encouraging results of Kovacic's analysis, the state of agriculture in Slovenia in comparison with the EU is still worrying. The average size of Slovenian farms is far behind the European average of 16 ha, since the former only amounts to 7.8 ha of all lands, or, 4.1 ha of cultivable lands. Besides, great differences occur between the individual parts of Slovenia. Only in the following municipalities, Dravograd, Logatec, Mozirje, Radlje ob Dravi, Ravne na Koroškem, Ruše, Škofja Loka and Trzin, which are located in the mountainous area of Slovenia, the farms are larger than, or very close to the European average. There are 8250 farms in these municipalities, representing 7.6 % of all the farms in Slovenia. They occupy 15.6 % of all lands (136,017 ha) and 11.3 % of cultivable lands (52,560 ha). However, a fact is worrying that the farms in northeast Slovenia which is one of the most important agrarian areas, are among the least. Here, the average size of the farms amounts to 4.5–5 ha of all lands, of which 3–3.5 ha are cultivable lands.

Since the farms in Slovenia belong to lesser farms, it cannot be expected that they would rear large herds of stock. A Slovenian farm had only 3.6 CEq (cow equivalents) on average. In 13 municipalities, the farms had more than 5 CEq on average, and only in 2 municipalities more than 7 CEq. An average herd on Slovenian farms is 4-times smaller than that on the EU farms. By the number of CEq per farm, Slovenia can only be compared with Greece and Portugal. In all the remaining EU countries, the average number of CEq per farm exceeds 10.

In comparison with other methods, the results obtained through the Kovacic method offer by almost one third lower number of the farms in Slovenia; however, they intensely lag behind the EU farms. This lag is particularly evident when Slovenia is compared with its northern neighbour, Austria, which has similar natural conditions for farming as Slovenia, yet, an average Austrian farm is twice as large as a farm in Slovenia.